

Pääkirjoitus

Monia tapoja olla – sosiologian kollektiivi

Elina Paju & Paula Merikoski

Miten olemme yhdessä? Tätä kirjoittaessamme kysymys on yhtä ajankohtainen kuin aina ennenkin. Syksyn 2023 aikana Ukrainan sota on jatkunut, Hamasin ja Israelin välillä käydään verisiä taisteluita, suomalainen valtionjohto miettii, miten suhtautua maan itärajalla Suomeen pyrkiviin ihmisiin. Suomessa on kesän aikana osoitettu mieltä rasismia vastaan ja syksyllä hallituksen suunnittelema leikkauksia vastaan. Käsillä oleva Sosiologian teemanumero – Latour ja sosiologia – etsii omalla tavallaan vastausta yhdessä olemisen kysymykseen, vaikka empiiriset esimerkit löytyvät muualta kuin politiikan piiristä. Teemanumerossa kysymys tulee kysytyksi – Bruno Latourin (1947–2022) ajattelulle tyypilliseen tapaan – eri mittakaavoissa: miten olla yhdessä luonnon ja sen eliöiden ja eläinten kanssa, miten sukulaisuuden kaltainen yhdessä oleminen määrittänyt ja miten olemassaolomme maasyntyisinä vaatii meitä ymmärtämään riippuvaisuutemme uudelleen, mikäli mielimme jatkaa elämistä maapallolla.

Kuten tunnettua, kehitellessään yhdessä olemisen ajatustaan, Latour ei mielellään käyttänyt yhteiskunnan käsitettä. Selkeän sisäanheiton ja analyttisen johdatuksen Latourin ajattelun keskeiseen käsitteistöön ja erityisesti toimijaverkostoteorian

yhteyksiin eri yhteiskunnallisiin ja filosofisiin ajatteluperinteisiin tarjoaa tämän numeron ensimmäinen artikkeli. Sini Teräsahde, Jaana Parviainen, Paula Alanen ja Juho Rantala nostavat esiin erityisesti toimijaverkostoteorian metafysisiä ja prosessuaalisia piirteitä. He ehdottavat, että toimijaverkostoteoria auttaa tutkijaa ymmärtämään aineistonsa toiminnallisena tapahtumana sekä huomaamaan ei-inhimilliset aktantit, jotka ohjaavat ihmisten toimintaa. Avauksia ja keskustelua -tekstissään Yrjö Haila jäljittää Latourille ominaista ajattelun tapaa. Kautta tuotantonsa Latour kritisoi "moderneiksi" kutsumaansa, tällä hetkellä vallitsevaa dualistista ajattelutapaa. Haila analysoi modernille ajattelulle tyypillisiä luonnon ja kulttuurin välisiä sekä subjekti/objekti -dualismeja ja esittää, miten jaot purkautuvat, kun niitä tarkastelee Latourin tavoin. Esimerkiksi "luonto" ei ole Hailan mukaan tätä ajattelutapaa seuraten mikään täsmällinen asia, vaan "laaja ja epämääräinen" käsite, joka tulee tarkentaa aina kulloisesakin asiayhteydessään.

Latourin ajattelu tulee ajoittain kuin tarjonneeksi empiirisiä sovelluksia hänelle itselleen keskeisen ajattelijan Alfred North Whiteheadin (1861–1947) filosofiseen elämäntyöhön. Tästä juontuu piirre,

jonka moni tunnistaa Latourin ajattelusta: yhdes-
sä eivät ole vain ihmiset, vaan olennaisesti myös
monisyinen kavalkadi inhimillisen ulkopuolelle
sijoittuvaa. Tämän perusteella voi pysähtyä ih-
mettelemään, voiko hidastetöyssy, vesipumppu
tai kärpänen olla toimija kuten olemme tottuneet
ihmisestä ajattelemaan. Ehkä kiinnostavampaa
kuitenkin on herkistyä ihmettelemään, miten
olemme yhdessä eri aineisten kanssa ja miten
yhdessä *oleminen* ylipäänsä on mahdollinen.
Yhdessä oleminen tarkoittaa sitä, että luonto ja
ympäristö eivät ole toimintamme puitteita, vaan
olemme monin eri säikein kietoutuneita siihen
ja riippuvaisia siitä. Tätä pääkirjoitusta kirjoit-
taessamme me kaksi kissaihmiä leikittelem-
me ajatuksella, että ilman kissoja ei ehkä olisi
tätä pääkirjoitusta, lehteä tai kirjoittamisen tai-
toa ylipäänsä. Viljan varastoinnille muinaisessa
Egyptissä oli tärkeää kyetä pitämään kirjaa varas-
toissa löytyvistä viljoista. Mutta mitä viljoille olisi
tapahtunut ilman kissaa, joka kesyyny samoihin
aikoihin ja aloitti matkansa ihmisen kumppani-
lajina? Olisiko viljavarastoissa riittänyt jyräjien
jäljiltä viljaa, jonka määrää olisi ollut järkea mer-
kitä muistiin? Kun Elinan kissat Saimi ja Hanna
istahtavat tietokoneen näppäimistöille, ne muis-
tuttavat ihmisille oleellisesti miellettyjen taitojen
kiertymisestä yhteen monien muiden aineiden,
myös kissojen, kanssa.

Yhdessä olemisen mahdollisuudet ja haasteet
eivät koske ainoastaan helpohkosti havaittavia ja
ymmärrettäviä toisia ihmisiä, lemmikkejämme tai
muuta eläimiä. Ihmiset, eliöt, affektit, havainnot,
teknologiat ja tavarat kytkeytyvät toisiinsa eri ta-
voihin. Näin muotoutuvat verkostot mahdollistavat
ja sulkevat pois erilaisia kokemuksia ja kohtaami-
sia. (Paju 2018.) Tällainen yhteyksiä korostava lä-
hestymistapa on Turo-Kimmo Lehtosen mukaan
tyypillinen Latourin ajattelulle 1990-luvulle asti
(ks. artikkeli tässä numerossa). Olli Haanpään ar-
tikkelissa sähkökoekalastuslaitteisto ja taimenen
tilaa dokumentoivat lomakkeet asettuvat osaksi

tiedon tuottamista välityksellisenä ja verkottu-
neena toimintojen ketjuna, jossa luonnolliset pro-
sessit ja inhimilliset käytännöt risteävät. Valtteri
Vähä-Savo, Joa Hiitola, Tuuli Innola, Anna Reetta
Rönkä, Helena Louhela, Sanna Mustasaari ja Sei-
ja Jalagin tarkastelevat artikkelissaan kaupallisiin
DNA-testeihin kytkeytyviä toimijoita ja verkosto-
ja, ja miten niitä ylläpidetään suhteiden ja ma-
teriaalisten elementtien avulla. Artikkelin valottaa
kiinnostavasti sitä, miten teknologiat ja niihin
kytkeytyminen vaikuttavat myös sellaisiin usein
syvästi inhimilliseksi kokemiimme merkityksen-
antoihin, kuten sukulaisuussuhteiden määrit-
telyyn. Ville Pöytä, Timo Aho ja Annukka Lahti
puolestaan seuraavat artikkelissaan sukupuolen
jälkiä, ja erityisesti mieheyttä, verkostomaisena ja
erilaisiin teknologioihin kytkeytyneenä. He esittä-
vät empiiristen esimerkkiensä kautta, miten nämä
teknologiat avaavat erilaisia toiminnan mahdol-
lisuuksia. Yhteisyyttä rakennetaan eri yhteyksis-
sä, myös käsillä olevan numeron kautta. David
Inglis ja Anna-Mari Almila käsittelevät Avauk-
sia ja keskustelua -palstan epätavanomaisessa
muistokirjoituksessaan kriittisesti mutta myös
humoristisesti sitä, miten Latourin kokoonpanona
ja sommitelmana tehdään myös tällaisten hänel-
le omistettujen postuumien erikoisnumeroiden
kautta. Inglis ja Almila tarkastelevat kriittisesti
Latourin ajattelun heikkoja kohtia ja katvealueita.

Teksteistä huomaa pikaisellakin vilkaisulla moni-
sisyyden ja monianeksisuuden, jota latourilai-
nen yhdessä olemisen tarkastelu vaatii. Voisi aja-
tella, että Latourin ajattelu tarjoaa metodologisen
oppaan, jonka avulla tarkasteluun haarukoituu
monenlaista ainesta. Tämä moniaineksisuus on
haaste tutkimuksen tekemiselle ja tarkastelun
rajaamiselle: miten pitkälle seurata eri suuruus-
luokan ja eri tasoilla toimivia, päällekkäisiä ja
risteäviä toimijoita, ketjuuntuvia assosiaatioita,
välityksiä ja käänköksiä? Ehkä tarkoitus ei ole-
kaan se, että tutkimuksen tekeminen näin olisi
helpoa. Haila huomauttaa tämän numeron

tekstissään, kuinka Latourin ajattelun asenteessa piilee omanlaisensa pedagogisuus: vaikeat asiat tulee avata kysymyksiksi ja ajattelun urautumista on vältettävä. Samantyyppisen haasteen kielenkäytössä huomasimme myös oikolukiessamme toimituksessa tämän numeron tekstejä. Pähkailimme, millaisia sanoja meillä olisi käytössä tavoittaaksemme Latourin ajattelulle keskeisen maailman moninaisuuden käsittelyn. Kuvaavaa on, että tämän numeron artikkeleista kahdessa oli pääotsikossaan alun perin "moninainen"-sana. Monimuotoisuus, moniaineksisuus, moninaisuus, monisyisyys - nämä sanat itsessään voivat tuntua turhankin abstrakteilta, mutta eri aineksista, eri suuruusluokissa ja eri tasoilla ilmenevien, osin päällekkäisten ja sisäkkäisten asioiden ajattelu yhdessä ei ole helposti tavoitettavissa kielen keinoin.

Oleellista Latourin hahmottelemalle yhdessä olemiselle on se, että se ei ole mitään jo olemassa olevaa, vaan tapahtuvaa ja prosessuaalista. Kuten Turo-Kimmo Lehtonen Latourin ajattelun aineksia yhteen tuovassa artikkelissaan toteaa, Latourin ajattelussa – päinvastoin kuin yhteiskuntatieteiden valtavirrassa – lähdetään liikkeelle tapahtumisen ja toiminnan tarkastelusta, ei usein selkeärajaisista yksilöistä, jotka osallistuvat toimintaan. Niinpä yhdessä oleminenkin on prosessi, jossa eri aineksia kootaan kaiken aikaa yhteen. Tätä on kollektiivi, Latourin eräänlainen vastine yhteiskunnalle, joka koostuu edellä kuvatun kaltaisista erilaisista ja monisyisistä aineksista. (Latour 2004.) Koska kollektiivi ei ole koskaan valmis, se antaa myös mahdollisuuden, haasteen ja toivon siitä, että yhdessä olemisen kautta muotoutuvan maailman sommitelmaa voidaan muuttaa ja säätää, ehkä jopa paremmaksi. Lehtonen painottaa artikkelissaan Latourin ajattelun viimeistä vaihetta ja nostaa esiin, miten tämä liikkui varhaistutannon yhteyksiä korostavista painotuksista kiistojen, yhteensopimattomuuksien ja taistelujen painottamiseen. Tärkeää on ymmärtää olevansa radikaalisti yhdessä moniaineksisisessä olemises-

sa. Pamflettimaaisessa esseessään *Matkalla maahan* (2022) Latour maalailleekin mahdollisuutta kollektiiville keskellä sitä ekologista kriisiä, jota elämme (ks. Marianne Mäkelinin teoksesta kirjoittama arvio tässä numerossa). Ratkaisu löytyy juurikin riippuvaisuuden ymmärtämisestä ja hyväksymisestä, ulkopuolisuuden illuusiosta luopumisesta ja läheltä tuntemisesta.

Latour ei lupaa eikä oleta tällaisen yhdessä olemisen olevan harmonista tai kaikkien yhteisymmärrykseen perustuvaa. Yhteisymmärrys ei edes ole tavoite, vaan se, että "opimme olemaan riippuvaisia [kaikista päällekkäisistä toimijoista]" (Latour 2022, 120). Jotta tällainen eriparisten ainesten kollektiivi pystyisi jollakin tavalla olemaan yhdessä, vaatii se jatkuvaa neuvottelua (Lehtonen 2022, 22; myös Lehtonen tässä numerossa). Tärkeä on tällöin diplomatian taito, käsite, jonka Latour (1997) myöntää häpeämättömästi lainanneensa kanssa-ajattelijaltaan Isabelle Stengersiltä. Stengersin ja Latourin ajattelussa emme asuta maailmaa (*universe*), vaan "monimaailmaa" (*pluriverse*), moniaineksista maailmaa, jossa meille lankeaa tehtäväksi yrittää luoda jonkinlainen kollektiivi, vaikka pyrkimyksen onnistumiselle ei olekaan mitään takeita (Blaser 2016). Stengers ja Latour tuntuvat ajattelevan samansuuntaisesti, kun Stengers viime aikaisissa kirjoituksissaan kääntää katseensa aiemmasta diplomaatti-käsitteestään Deweyn *inquirer*-käsitteeseen, jonka voisimme kääntää tiedustelijaksi tai tutkijaksi. Vastaavasti kuin Latour, Stengers (2020) toteaa, että tarvitsemme tällä hetkellä ennen kaikkea hahmoa, joka auttaa meitä ymmärtämään keskinäisen riippuvuutemme. Tämä ei synny tiedosta, vaan tunteesta. Meidän on annettava itsemme tulla kosketetuiksi. Meidän on myönnettävä, että olemme haavoittuvaisia. Tällainen keskinäinen riippuvuus on helposti särkyvää (*fragile*), ja tiedustelijan tehtävänä on ylläpitää sen ajatusta osana käytännöllistä ja poliittista mielikuvitusta.

Mitä tällä kaikella on tekemistä *Sosiologia*-lehden kanssa? Ajatteleme, että toimituskaudellamme olemme halunneet lehden olevan kuin korkeakampanainen talo, jonne erilaiset sosiologiset ajattelusuunnat ja empiiriset aiheet ovat tervetulleita. Sosiologian laajuus tieteenalana on piirre, josta kannattaa mielestämme olla ylpeitä ja jota kannattaa vaalia. Monipuolinen ja laaja-alainen tuntu maailmasta on tärkeää juuri nyt, mutta tuskin koskaan tarpeeton. Sosiologian kautta on mahdollista tuntea läheltä (Latour 2022) ja avata tätä tuntua laajemmalle yhteiskuntaan. Epäsymmetristen maailmojen, mielipiteiden, yhteisöjen, aineisten esiin nostaminen ei luo kaaosta, vaan mahdollistaa erilaisten aineiden kanssa yhdessä elämisen. Latourin (2022, 47) sanoin: "Viime kädessä merkittävää [on] sen tajuminen, onnistutko huomioimaan, säilyttämään ja pitämään arvossa mahdollisimman monia eri tapoja kuulua maailmaan".

* * *

Toimituskautemme päätteeksi haluamme kiittää kaikkia lehden kirjoittaneita kiinnostavista, korkeatasoisista ja tärkeistä teksteistä. Toimituskautemme alussa, ennen siirtymistä avoimelle journal.fi-verkkoalustalle, Sosiologiaan tarjottujen tekstien määrä notkahti selvästi aiempien vuosien huipusta. Yksi syy saattoi olla koronapandemian aiheuttama yleinen apatia ja ihmistieteellisen tutkimuksen tekemisen hankaluus empiirisesti, kun esimerkiksi monen laadullista tutkimusta tekevän kenttätyösuunnitelmat menivät täysin uusiksi. Ennen uusien verkkosivujen avaamista myös lehden saatavuus oli kiistatta huono, mikä varmasti heijastui tarjottujen käsikirjoitusten määrään. Tiedämme kuitenkin, että muillakin kotimaisilla tiedelehdillä on ollut samankaltaisia ongelmia. Emme voi välttyä ajattelemasta, että hyvin merkittävä tekijä on valtava kansainvälisissä lehdissä julkaisemisen paine, joka koskee lähes kaikkia yliopistoissa tutkimusta tekeviä.

Ajattelemmekin, että on meidän kaikkien asia ja etu pitää yllä myös pienten kansalliskielisten tiedelehtien elinvoimaisuutta ja laatua. *Sosiologian* toimitus on pitänyt kiinni kriteereistään läpi näiden vaikeiden vuosien, vaikka se tarkoittaisi, että jokunen numero julkaistaan joskus edeltäjiään laihempana. Iloksemme voimme jättää toimitustyön tilanteeseen, jossa meille tarjottavien käsikirjoitusten määrä on jälleen elpynyt.

Haluamme kiittää lehden toimituskuntaa siitä valtavan merkittävästä työstä, jota he tekevät paitsi *Sosiologia*-lehden myös laajemmin suomalaisen sosiologian hyväksi. Lehtä ei tällaisenaan olisi ilman laadukkaita vertaisarvioita, toimituskunnan kasvokkaisia ja etätapaamisia ja yhdessä ajattelua. Toimituskunnassa kaudella 2022-2023 toimivat (aakkosjärjestyksessä) Jutta Ahlbeck, Janne Autto, Hanna-Mari Husu, Mikko Jauho, Veera Kinnunen, Mari Käyhkö, Taina Meriluoto, Johanna Nurmi, Riikka Perälä, Virve Peteri, Irene Prix, Suvi Ronkainen, Jukka Syväterä ja Hanna Ylöstalo. Suurkiitos kaikille!

Olemme käyttäneet tällä toimituskaudella myös monia ulkopuolisia arvioitsijoita, joiden osavasta panostuksesta olemme hyvin kiitollisia. He ovat (aakkosjärjestyksessä): Sanna Aaltonen, Georg Boldt, Lotta Haikkola, Yrjö Haila, Helena Huhta, Aleksu Hupli, Jutta Juvenius, Miina Kaarkoski, Tuukka Lehtiniemi, Kirsti Lempiäinen, Olivia Maury, Mianna Meskus, Reetta Mietola, Marleena Mustola, Elina Mäkinen, Tiina Männistö-Funk, Miira Niska, Antero Olakivi, Henna Pirskanen, Pasi Pyöriä, Hanna Rautajoki, Karoliina Snell, Heta Tarkkala, Tarja Tolonen, Eliisa Vainikka, Jarno Valkonen, Mikko Virtanen, Liisa Voutilainen, Keiju Vihreäsalo, Elina Virokannas, Anu Warinowski ja Elina Weiste.

Kiitämme lämpimästi myös edellistä toimitusta, eli Janne Auttoa ja Maiju Saarreharjua perusteellisesta perehdyttämisestä, sekä kaikkia muita, jot-

ka ovat auttaneet meitä pienissä ja suuremmissa ongelmatilanteissa tai kommentoineet kirjoituksiamme näiden kahden vuoden aikana. Tämä tuplanumero päättää *Sosiologian* 60. vuosikerran. Tämän jälkeen 60 vuotta täyttävän *Sosiologian* toimitus siirtyy Turun yliopistoon Johanna Nurmen ja Anna Kuuselan huomaan – toivotamme menestystä uudelle toimitukselle ja hyvää syntymäpäivää meidän kaikkien sosiologien lehdelle!

Elina Paju ja Paula Merikoski

Kirjallisuus

- BLASER, MARIO. 2016. "Is Another Cosmopolitics Possible?" *Cultural Anthropology* 31:4, 545-570.
- LATOUR, BRUNO. 1997. "Stengers Shibboleth." Esipuhe teoksessa *Power and Invention: Situating Science*, Isabelle Stengers. Minneapolis: University of Minnesota Press. 1-12.
- LATOUR, BRUNO. 2004. *Politics of Nature. How to Bring the Sciences into Democracy*. Cambridge, Massachusetts & Lontoo: Harvard University Press.
- LATOUR, BRUNO. 2022. *Matkalla maahan – politiikka ja uusi ilmastojärjestys*. Tampere: Vastapaino.
- LEHTONEN, TURO-KIMMO. 2022. "Johdanto: Bruno Latour ja maapolitiikka." Teoksessa *Matkalla maahan – politiikka ja uusi ilmastojärjestys*, Bruno Latour. Tampere: Vastapaino.
- PAJU, ELINA. 2018. "Plugging in through Clothing: How Children's Clothes Influence Perception and Affective Practices in Day Care." *Sociological Review* 66:3, 527- 541.
- STENGERS, ISABELLE. 2020. "We are divided." *e-flux journal* 12:114, 1-5.
- WHITEHEAD, ALFRED NORTH. 1979. *Process and Reality: An Essay in Cosmology*. New York: The Free Press.